

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

El Pallars

(Acabament)

VALLS DEL PALLARESA I CARDÓS I ASCENSIÓ AL PIC DE CERTESCANS

ES ressenyes de les tres precedents ascensions, les havem fet ajustant-les a un itinerari continu que, començant a Pobla de Segur i terminant al massís del Montroig, les comprenia a totes. Per descriure, ara, la indicada en el present títol, tornarem a pendre com a punt de partida Pobla de Segur, que és on s'ajunten els rius Noguera Pallaresa i Flamisell, i anirem remuntant el primer.

Se surt de Pobla per la carretera principal de la regió, anomenada carretera de Balaguer a la frontera francesa, i que és la que havem vingut seguint des d'aquella vila del baix Urgell. Va per la vora dreta de la ribera del Pallaresa, aquí molt ampla i alegre. A l'altra banda del riu es veu un canal per a força hidràulica, construït per la companyia Riegos y Fuerza del Ebro abans de començar les obres de Tremp, amb el propòsit de disposar de la necessària per a la maquinària allí instal·lada: fàbrica de ciment, alumbrat, etc. Té l'origen en l'entrada sud de l'estret de Collegats, i el salt i casa de màquines enfront mateix de la Pobla, en terme de Pont de Claverol. Dóna uns 4,000 HP. de força.

S'entra de seguida en el famós i conegut estret de Collegats.

No té, aquest, l'aspecte imponent i majestuós dels Terradets, al sud de la Conca de Tremp, però és encara més estret i tancat. És format pel pas transversal al sentit del riu d'un important estrep

de serra que uneix la del Boumort a l'esquerra, en la divisoria del Segre i Noguera Pallaresa, amb la de Montsó a la dreta, entre el Noguera Pallaresa i el Flamisell. La carretera va continuament contornejant les dretes parets de roca que baixen verticals fins a l'aigua. Indubtablement, aquest estret constituïa antigament el límit o divisió natural entre les dues comarques del Pallars Jussà i Pallars Subirà, de què havem parlat anteriorment.

Al sortir de Collegats, torna a obrir-se la vall, i als pocs kilòmetres s'arriba a Gerri.

És Gerri una població d'uns 500 h., situada en la marge dreta del Noguera Pallaresa, en una forta pendent que baixa fins a ell. A l'altra banda del riu hi ha el monestir de Santa Maria, de l'ordre dels benedictins, el més important de tot el Pallars, ja des del segle IX. Tan independent i sobirà va arribar a ésser en les seves jurisdiccions, que en 1428 va cedir al comte de Foix, Joan I, el castell i vila de Gerri amb diversos territoris propers, a canvi d'importants rendes i beneficis; tot això sense autorització ni consentiment del de Pallars, que va procurar oposar-se en totes formes.

Crida l'atenció, a l'arribar a Gerri, les grans basses o receptacles on es recull la sal que porta l'aigua d'un manantial allí existent. Constitueix aquesta explotació la més important indústria del poble; però com es produeix més de la que es gasta en el país, únic mercat d'ella, fa que no s'acostumi a treballar més que any per altre.

Als 13 km. de Gerri s'arriba a Sort. Aquest trajecte de vall correspon en la del Flamisell (que, gairebé paral·lelament al Pallaresa, va corrent a l'oest), al troç de Senterada a Torre de Capdella, i és curiós fer notar la diferencia d'aspecte que presenten els dos, malgrat ésser tan aprop. Torre de Capdella és, per complet, alta muntanya voltada de prats i torrents; Sort, a la mateixa latitud, és encara una vall allunyada dels alts massius muntanyosos. Això és degut, com ja vaig indicar, al sobtat desplaçament cap al sud, dels Pirineus en la vall d'Aràn.

La vila de Sort és cap de partit judicial i electoral, i es considera com la capital de tot el Pallars. Té una població d'uns 1.000 habitants. Els seus carrers són animats i plens de vida però estretíssims, degut a què la vila ocupa un espai molt reduït, quedant com presa entre la muntanya i el riu. La carretera termina actualment uns 500 m. abans d'entrar a la vila, i no torna a presentar-se fins a l'altre extrem d'ella. El pas d'aquesta carretera al seu través era un veritable problema, per tocar el riu a les cases i estar aquestes, com he dit, agrupades i juntes. Avui això s'està solucionant, desviant

el riu per un altre costat i transformant el primitiu llit en una gran esplanada, per on passarà la carretera.

Sort havia estat la residència principal dels comtes del Pallars. Sobre la població s'aixequen, encara, les ruïnes del llur més important castell.

El Comtat del Pallars ha tingut una existència d'uns set segles. Fundat segurament, com gairebé tots els dels Pireneus meridionals, quan Carlomagne i Ludovicus Pius els atravessaren fundant la Marca Hispano-Gòtica, ha intervingut directament en totes les lluites i rebel·lions que aquests comtats tenien freqüentment entre sí, i també amb llurs posteriors sobirans, els reis de França i Aragó. En 1280, Arnau Roger, comte de Pallars, figura entre els nobles sitiats a Balaguer pel rei Pere III; i en 1462, Huch Roger, un altre comte del Pallars, fou dels primers en unir-se a l'alçament general de Catalunya contra Joà II. Aquest va ésser l'últim comte, puix trenta anys després, Ferràn *el Catòlic*, perseguint-lo, el va obligar a atravesar la frontera francesa, i, rendits i entregats tots els seus castells, va suprimir-se el comtat, creant el marquesat, que va ésser donat a la casa de Cardona, el cap de la qual havia estat qui manava l'expedició d'atac. Successora d'aquesta casa, ha d'ésser segurament la de Medinaceli, a qui avui dia pertany el castell de Sort i moltes importants propietats en el Pallars.

Al sortir de Sort, se segueix el troç de carretera que encara no està obert al tràfec de carruatges. Després de passar Rialp, petit poble situat en la conjunció del riuet i vall de Llesuy amb el Pallaresa, aquest s'estreny i passa com engorjat per entre altes muntanyes d'una pissarra negra i desagregada. En la carretera s'han tingut de fer unes obres de fàbrica especials (unes voltes o túnels artificials) per preservar-la dels eslliviçaments i caigudes de pedres, i, amb tot, sempre està interceptada, perquè aquests desprendiments varien continuament de lloc.

S'arriba a Llavorsí, situat entre altes muntanyes, en el punt en què s'ajunten el Noguera Pallaresa i el Noguera de Cardós.

Allí torna a quedar interrompuda la carretera, per existir, com a Sort, la mateixa dificultat de fer-la passar sense tirar mig poble a terra. Crec que, per evitar-ho, s'està estudiant actualment un nou traçat.

Llavorsí ja té bastant caràcter de poble de muntanya, i, encara que petit (no té més que 250 h.), té certa importància, per trobar-se en la conjunció de tots els camins de l'alt Pallars : els de les valls d'Aneu, Escrita, Cardós i Vallferreres.

Nosaltres, per continuar l'itinerari marcat, seguirem el de la vall del Noguera de Cardós, que és el riu que baixa del costat oriental; però, abans, remuntarem un troç del Noguera Pallaresa fins arribar a l'aiguabarreig amb l'Escrita, punt on el vam trobar al baixar des del pic de Subenulls en l'anterior itinerari; quedant, així, completa la descripció de tota la vall del Noguera Pallaresa.

El camí que se segueix és un estret camí de matxos, per no estar allí feta, encara, la carretera.

A cosa d'un kilòmetre de Llavorsí es troba un barranc interessantíssim des del punt de vista de geologia dinàmica externa. Per ell va baixant dia per dia tota una muntanya que es desfà veritablement. El barranc ja no té aspecte de tal; puix, en comptes de formar una concavitat o depressió, es presenta en tot el seu llarg omplert per complet de terres i roques desagregades, desapareixent el seu fons i convertint-se en un ample vessant que fins forma una mica de convexitat cap al seu mig. És el mateix cas de les geleres, quan devallen fins a les valls; com passa, per exemple, en els Alps. Mirant cap a l'extrem superior del barranc, ja es veu, des de molt amunt, l'enfonsament de tota la muntanya, la qual va escorrent-se gradualment, fent avençar a poc a poc, però constantment, tot aquell riu de terres. Tot això fa, com és natural, que en el punt on desemboca el barranc al riu, quedi aquest mig tapat per l'agombolament de terres; i crec que alguna vegada ha passat això per complet, fent-s'hi una veritable resclosa, i formant-se, durant algunes hores, un llac part amunt del riu.

Es passa l'hostal d'Aydi, on es torna a trobar ja la carretera; i, a uns 8 kilòmetres de Llavorsí, s'arriba a Escaló, poble petit però interessant, per conservar encara uns portals fortificats, i tenir, en general, bastant aspecte mig-eval. A prop d'ell hi ha el monestir romànic de Sant Pere de Brugal, amb pintures murals molt notables.

Poc més amunt d'Escaló es troba ja l'aiguabarreig de l'Escrita, o riu de la vall d'Espot, amb el Noguera Pallaresa, que seguïem.

Tornant a Llavorsí i remuntant ara el Noguera de Cardós, se'l segueix, per sa vora dreta, durant una mitja hora, fins arribar a la confluència amb el Vallferrera.

Aquesta confluència és coneguda en la comarca pel nom de *La Fàbrica*, per haver-hi hagut en ella una de no recordo ara que.

A la dreta, i a molta altura sobre el riu, es divisa el poble de Tirvia, important històricament per haver estat el cap del *quarter* (districte) a què pertanyia antigament tota la Vallferrera, de què parlarem després.

Continuant ara per la vall de Cardós, se segueix un troç d'ella, bastant estret i engorjat. En ell es troba una de les creus de terme més boniques que he vist a muntanya. Té doble encant, pel lloc tan poètic on està enclavada: una petita eminència, coberta de rosers silvestres, a l'esquerra del camí.

El primer poble que es troba en aquesta vall, és el més important d'ella: Ribera de Cardós. Compta uns 200 habitants, i està situat en un hermós eixamplament de la ribera. L'església té un campanar romànic primitiu, molt airós i ben conservat. És del mateix estil que els tan coneguts de Tahull i Erilavall, en la vall de Bohí; amb planta quadrada i pisos ben marcats a l'exterior per una successió de petits arcs de mig punt.

D'aquest poble en amunt, la vall és sempre molt ampla, oberta i alegre.

Tota la ribera de l'alt Noguera de Cardós, malgrat estar ja en el cor del Pireneu, és molt poblada; trobant-se poblets i caserius amb molta més freqüència que en l'altra, més important, del Noguera Pallaresa. Al fons, es veu continuament tancant la vall, la punta més avançada de la serra dels Canals, que és la que separa les dues branques extremes en què es subdivideix el Cardós: la de la dreta, que va cap a la pica d'Estats; i la de l'esquerra, que va cap al Montroig, massís del que havem parlat en l'anterior itinerari.

Es passen Casibrós, Aynet, Benante i Lladrós, tots ells molt petits, però alegres i bonicament situats en la ribera. Cap d'ells forma districte municipal apart, sinó que són agregats d'altres pobles més importants, situats a mitja serra, lluny del riu.

S'arriba per fi a Lladorre, el més important després de Ribera de Cardós. Hi ha en ell un immillorable hostel, que és, potser, el més recomanable de tota la vall.

Com que el poble que ve després, i últim ja, es Tabescàn, molt pobre i miser, aquí cal proveir-se (i així vaig fer-ho jo) de tot lo necessari per a l'ascensió al pic de Certescans. Donat lo apartats que queden del pic aquests pobles i la poca altura que tenen (Lladorre està a 1,000 m. i Tabescàn a 1,090), vaig creure que lo millor seria anar a passar a la muntanya, en les últimes cabanyes o bordes que trobés. Ben preparat, per no passar gana ni fred, amb gruixudes flaçades de llana i amb la motxila plena de provisions, sortí de Lladorre a les tres de la tarda, ribera amunt, cap a muntanya.

Havia arribat sol, i sortí d'allí acompanyat d'un guia que a l'hostal em van recomanar. I en això vaig equivocar-me; i l'equipocació va tenir per resultat, com després explicaré, el no poder arri-

bar fins dalt de tot del pic que m'havia proposat. Tan coneixedor de la muntanya havien pintat a aquest guia en el poble, que vaig depositar en ell tota la confiança, figurant-me que tot allò que ell digués seria l'evangeli muntanyenc d'aquella regió. I així fou com vaig deixar-me enganyar.

A la mitja hora escassa de sortir de Lladorre s'arriba a Tabascàn, en la confluència de les dues riberes en què se subdivideix la que venim seguint. Continuant per la més oriental, que és la que es dirigeix cap a la pica d'Estats, es troben, als tres quarts d'hora, les bordes d'Idal, i una mica més amunt les d'Ison, límit de la nostra jornada aquell dia.

Sense oferir grans comoditats, aquestes bordes, no deixen, per això, d'ésser un refugi muntanyenc incomparablement millor a les reduïdes i primitives cabanyes de pastor. Altes, amples, amb gruixudes i fortes parets de pedra en sec, ben cobertes de lloses de llicorella, i amb portes i finestres, tenen, de la part de defora, veritable aspecte de cases. I si la palla i herba que a dintre hi ha és neta, pot passar-se (i així la vàrem passar nosaltres) una nit molt millor que en molts hostals d'alta muntanya.

No esperava jo trobar ànima vivent en elles a aquella hora d'entrada de fosc (s'ha de tenir en compte que era per la primavera, quan l'alta muntanya és ben plena de neu i els ramats amb els pastors no han pujat encara a ella). Per això vaig tenir gran sorpresa al trobar aquells, que jo creia dominis exclusius meus, habitats per tres joves i garboses noies, a les que no els hi feia por quedar-se soles a muntanya els quatre o cinc dies que necessitaven per a la cullita de les trumfes d'uns camps que allí, propers a les bordes, tenien. Però ço que encara va augmentar més la meva sorpresa, una vegada generalitzada la conversa, fou sentir parlar a una d'elles en un correcció francès, i sentir-la parlar de Toulouse, Bayonne, Biarritz, i fins del Casino de Sant Sebastià...

El cas, amb tot, és fàcil d'explicar: en totes aquestes muntanyes l'emigració cap a l'Ariège, a França, és nombrosíssima; amb les comunicacions que hi ha en aquella nació, resulta molt més aprop passar el port i arribar a Foix i Toulouse, que no pas baixar fins a Balaguer o Lleida. Així, són moltes les famílies que van a treballar a França; i, entrant a servir les noies, tenen ocasió de veure món, i algunes, com la que em parlava, de recórrer lo més elegant dels punts d'estiuieg. Després d'això, m'he tornat a trobar amb un cas anàleg en el poblet de Serbi, ja citat al parlar del Montroig. Allí, la sorpresa fou al veure llegir a una noia, asseguda en el marxapeu del portal

d'una casa rònega i pobre, un llibre francès d'aquells de cobertes grogues, a 3'50 francs.

Les bordes d'Ison estàn situades al peu d'un collet, que els priva la vista cap al nord i a l'est; o sigui, cap als cims pirenenics. Aquest collet està a uns deu minuts escassos d'elles; i, al sortir l'endemà, a punta de dia, cap allí vàrem dirigir-nos.

Apenes havia sortit el sol : en aquell dematí esplèndid, serè i fresc, tots els cims i pics nevats semblaven apropar-se i invitar a anar cap a ells. Els que nosaltres vàiem no eren aquells als que ens encaminàvem; eren les serres que, desprenent-se de la pica d'Estats, separen l'alta ribera de Cardós de la Vallferrera d'Areo.

Seguint pujant des del collet en direcció nord-est, a la poca estona se'ns apareixia, com continuació d'elles, tot l'airós massís de la pica d'Estats, il·luminat a contraclaror pel sol que darrera d'ell s'alçava.

Tot aquest recó del Pireneu és d'una forta i excelsa grandiositat, a l'ensems que suau i gens feréstec en ses línies. La ribera, en un mateix punt, se subdivideix en tres o quatre branques que segueixen direccions gairebé diametralment oposades (totes elles baixen de diferents regions lacustres), formant així com un circ de muntanyes que reclouen entre elles una comarca verda i apacible, arreu solcada per aiguës i coronada per un seguit perfil de crestes, pics i carenes coberts de blanquíssima neu. Tot allò, realçat per aquella llum tan diàfana de les primeres hores del dematí, era d'una bellesa i encant inexplicable.

Es va voltant a poc a poc cap al nord i nord-oest (la direcció general seguida des de Tabescàn era nord-est), remuntant el torrent que baixa de l'estany Certescans. Segons consell del guia, en qui jo creia amb fe cega, teníem de deixar-lo una mica més amunt, degut a què hi havien uns engorjats i precipicis impossibles d'atravessar; i apartant-nos de l'aigua i voltant cap a l'esquerra, anar a cercar l'estany de Nahorte, des d'on ja podríem passar al de Certescans.

De tot això, no hi ha paraula de veritat, com vaig veure al tornar; puix llavors, ja incomodat amb el guia, anava jo dirigint. El pas és perfectament possible per tot arreu, i seguint el torrent s'avança almenys uns tres quarts d'hora. De totes maneres, d'aquella marrada no me'n puc queixar, perquè així vaig conèixer l'estany de Nahorte, d'una bellesa admirable en aquella època. Encara no era desglaçat del tot; el gel que mig el cobria, estava en aquell estat especial que pren quan, desagregat, queda flotant sobre l'aigua i adquirint formes i dibuixos originals. En el petit camp d'un estany del Pire-

neu es poden observar els mateixos efectes i fenòmens que descriuen els llibres d'exploracions polars, com tenint lloc en el *pack* o superfície glaçada d'aquells mars : un extens camp unit i lliç; la formació de canals que el creuen en diverses direccions; la dispersió en illots separats; el trasllat en unes hores, degut al vent, de tota la massa de glaç, etc., etc. Naturalment que tot això amb la proporcionalitat deguda al que és una i altra cosa.

La serra que domina, al nord, l'estany de Nahorte, és la que el separa del de Certescans, i és la que s'ha de voltar per arribar a aquest últim. Començaven ja a trobar-se per allí extenses congestes, les quals, a poc a poc, ho anaven cobrint tot.

A l'anar-se guanyant altura, la vista sobre el massís de la pica d'Estats es va engrandint, i va aquest mostrant-se en tota sa grandesa i majestat. El punt culminant d'ell s'aixeca ben bé dos centenars de metres sobre tots els demás dels Pireneus catalans. Les altures que tenen els més alts cims pireneus, des del Mediterrani fins al grup de les Malcides i Comoloforno, oscil·len sempre entre 2,900 i 3,000 metres. Sembla que no vulguin mai, o els hi sigui privat, passar del tercer millar de metres. Aquest és l'únic que d'un salt s'aixeca fins als 3,140 m.

A la mitja hora de sortir de l'estany de Nahorte s'arriba al de Certescans.

L'aparició d'aquest causa una impressió imborrable. Sembla impossible que allí dalt, després de tantes hores de pujada, i quan s'espera no trobar res més que les últimes crestes i pendents de roca, s'estengui un pla tan considerable.

És l'estany de Certescans dels més grans dels Pireneus; potser no té que el superin més que el de Lanós, en el Carlit, i el de Rius, en la vall d'Aràn. Cap al nord, tanca sa conca una alta i seguida serra granítica, que és ja la frontera amb França : a l'altra banda d'ella descendeix la vall d'Ustouque, que per Seix i Laconat, porta a Sant Girons. Cap al nord-est, aquesta serra es va alçant fins arribar al punt culminant de la comarca : al pic de Certescans, de 2,840 m. d'altura.

Tal com estaven llavors (primers de juny) aquelles altures, cobertes amb una gran espessor de neu, de les que en surtíen apenes fines crestes de roca, tenia tota la muntanya un caràcter verament alpí, i hom podia creure que es trobava en plena regió dels glaciers.

Per dirigir-nos al pic, teníem que anar a voltar l'estany, guanyant altura al mateix temps. Al principi, això fou fàcil, perquè es podia encara anar evitant la neu, i s'avançava camí de pressa. Però ja més endavant, la neu ho cobria tot i augmentava molt d'espessor,

fent la marxa penosa i difícil. Si en certs troços era forta i aguantava, en altres cada pas representava un exercici desmesurat, al treure el peu dels sots que es feien.

Jo pensava en lo equivocats que estàn aquells que creuen que els skis no serveixen per a excursions, i sí solament per a fer sports. Amb uns skis als peus hauria pogut fer aquell camí bé, sense cansar-me, i, almenys, cinc o sis vegades més depressa. I no diguem res del descens. Anant amb skis, les ascensions no tenen més que una part: la pujada; el tornar és gairebé un somni, de depressa que passa.

Al peu mateix del pic hi ha un petit estany, llavors cobert amb metre i mig de neu, i del que únicament en vàrem endevinar l'existència per haver-se enfonsat, en un extrem d'ell, aquesta gruixuda coberta que l'amagava. L'enfonsament deixava veure una superfície d'aigua líquida; i l'efecte del vertical tall de la capa de neu sobre ella, era hermosíssim. Seguint aquella comparació que abans he fet amb els mars polars, per un ser de dimensions apropiades, allò hauria estat l'extrem de la Gran Barrera de l'Antàrtic.

Amb moltes penes i fatigues continuàrem avançant; i ara caient, ara alçant-nos, no arribàvem mai al pic, quan, aquell bon home de guia, parlant i parlant, em va enganyar de mala manera. Jo tenia el pla d'arribar al cim, per devallar després pel costat oposat, cap als estanys de Gueroso i l'altra ribera de Cardós, que havem dit baixa de les serres de Ponent (del Montroig) i s'ajunta en Tabescàn amb aquella per la que havíem pujat. Amb el desig de conèixer tota aquesta altra comarca, anava jo aguantant els patiments de la pujada; mes, al comunicar-li al guia el meu intent, em va dir categòricament que era irrealitzable de tot punt; que per l'altra banda el pic era impracticable.

Davant d'afirmació tan contundent, els ànims van decaure, i vaig pensar que pujar tot allò que ens faltava per després desfer el mateix camí, era massa fort. Desisteixo, doncs, no sens recança de terminar l'ascensió, i, ràpidament, puix la tarda avançava, tornem enrera.

En mitja hora baixàrem ço que ens havia costat dues o tres de pujar; i a mesura que ens anàvem acostant a l'estany de Certescans i deixàvem aquelles solituds de les altes neus, el guia, parlant sobre el mateix tema, començava ja a rebaixar les seves afirmacions, fins que vaig comprendre el que allò era en realitat. Efectivament; després, en el poble de Lladorre, vaig saber que el pic era perfectament accessible per tots indrets, i que el que passava era que aquell bon home no havia pujat mai i per lo vist no tenia tampoc ganes de pujar-hi aquell dia.

Des de l'estany vaig donar l'últim adeu al pic i a la carena fronterera amb França, a la que tant m'hauria agradat arribar. La sensació de desig i curiositat que dona el tenir sempre al davant un port o carena de serra, des de la qual s'endevina ha de veure's tot un panorama nou, terres i comarques distintes, és de les més fortes a muntanya. I quan aquest desig queda latent; quan un se'n té d'entornar, allunyant-se d'aquell port o carena que, cada vegada més petit, sembla que es quedi rient del que no l'ha pogut vèncer, el mal humor i rabia ho dominen tot, i ja no es veu res més.

Així vaig baixar fins a les bordes d'Ison, des d'on, després de pendre comiat d'aquelles simpàtiques noies, mig pageses mig *mademoiselles*, continuàrem avall, passant per Tabescàn i entrant ja de nit, al poble de Lladorre.

VALLS FERRERA D'AREO I FERRERA DE TOR I ASCENSIÓ AL PIC DE SANFONS

Ja havem dit que el riu Noguera de Cardós, a l'arribar al lloc conegut per «La Fàbrica», es divideix en dues branques, de les quals, la de l'esquerra, conserva el nom de Noguera de Cardós, prenent l'altra el de Noguera de Vallferrera. Li prové aquest nom de la gran quantitat de minerals de ferro que es troba en la regió atravesada per ell.

La Vallferrera, des de molts anys, forma com una comarca separada en certa manera del Pallars, i la seva història està relacionada íntimament amb les del comtat de Foix i estats d'Andorra.

En els segles mig-ivals, abans de la formació de les unitats nacionals, els comtats pirenencs tenien continuament lluites i litigis sobre certs territoris. Un d'aquests era la Vallferrera. A mitjans del XIII, la viuda d'un dels comtes del Pallars, Blanca de Bellera, va cedir al comte de Foix, Roger Bernat III, el castell de Tirvia i territoris de Vallferrera en garantia d'una quantitat important de diner que aquest li deixà. És a dir, que va com hipotecar-los.

Mes, al tornar la comtessa la quantitat, no va voler el de Foix tornar els territoris; incloent-los en el vescomtat de Castellbò que ell també regia. Això va motivar guerres amb el Pallars, i fins amb el monarca Pere III d'Aragó; però la Vallferrera ja va quedar sempre més com formant part d'un dels cinc *quarters* o districtes en què el vescomtat de Castellbò es dividia.

Quan, en el 1515, els comtes de Foix eren també reis de Navarra, va esclatar la guerra amb Ferràn el Catòlic sobre aquest regne; i

a l'ésser conquistat per Ferràn, va quedar també sota el seu domini el vescomtat de Castellbò, amb la comarca de què ens ocupem; donant-la, primer, a sa segona esposa, Germana, i passant ja després a la corona.

És a dir, que en tres segles, la Vallferrera ha estat : del comtat del Pallars, del vescomtat de Castellbò, del comtat de Foix, del regne de Navarra, i del regne unit d'Aragó i Castella.

La regió està constituïda per una sola vall fins arribar a Alins, població la més important d'ella; dividint-se allí en dues, les quals prenen el nom de Vallferrera d'Areo i Vallferrera de Tor.

Així, com la direcció general de l'alt Noguera de Cardós (resseñyat en l'anterior itinerari) és la de sud a nord, la de la Vallferrera és gairebé oest a est; tenint el seu naixement en els ports fronteritjos amb Andorra, i no amb França, com passa amb el Cardós. Segurament que el seguir aquesta direcció tan oposada a la de les serres secundaries que es desprenen de la cadena principal del Pireneu, és el que fa a la vall tan engorjada i aspre; tenint el riu que fer esses i revolts per a obuir-se pas a través d'elles. En el curt trajecte des de «La Fàbrica» a Alins, s'atravessa tres vegades el riu, indicant això lo trencat i muntanyós del terreny, que amb el seu entrecreuament de serres no permet que el camí es desenrotlli per un sol costat.

Abans d'Alins es passen Arahós i Aynet de Besan, poblets petits i molt pintorescos. Dominen en ells les airoses teulades de llicorella de fortes vessants.

Alins, amb la seva població d'uns 300 habitants, té caràcter de poble ric, alegre i sanitos. Té dues o tres places amples i assolellades; els carrers són molt nets; les cases boniques i grans. Hi ha en ell un gran quartel de guardia civil.

Havia, abans, en Alins, tres fargues, que beneficiaven la part més gran dels minerals de ferro de la regió. Aquest mineral, segons diuen, donava un 33 per 100 de metall, però probablement tenia molt més. Van funcionar fins a l'any 1874, transportant-se el ferro en matxos fins a la part baixa de la provincia. Ja després, amb la facilitat de comunicacions ferroviaries amb altres importants conques siderúrgiques d'Espanya, va tenir de suspendre's l'explotació.

Està situat Alins a cosa d'un kilòmetre avall de l'aiguabarreig de les dues riberes d'Areo i Tor. Per anar des d'ell a les muntanyes de Sanfons, objecte d'aquesta ressenya, es poden seguir dos camins: les dues riberes. Mirant els mapes, sembla molt millor seguir la de Tor, per ésser la més curta i per estar situat el poble a 1,700 m. (potser és el més alt de tot Catalunya), ja gairebé al peu dels cims.

Així vaig fer-ho el primer any, dels tres que he anat per aquesta comarca; però vaig sortir ben escarmentat. En seguir una o altra ribera, hi ha una diferencia com la que hi ha entre la felicitat i la desgracia; i la desgracia, en aquest cas, és la ribera de Tor. Tres inconvenients enormes té l'anar per ella, i són: 1.º, Que el camí és el més dolent de tots els que hi puguin haver, no dic jo en les muntanyes de Catalunya, sinó en les de tot el món; s'han de pujar dues o tres serres altíssimes, per tornar a baixar després al fons del riu, repetint això diverses vegades, fent i desfent altures, i sempre per camins adossats a la roca, rodejats de precipicis. 2.º, Malgrat aquesta feressa i enasprament, no és gens bonic, ni el camí ni la vista, que és sempre molt reduïda i pobre. 3.º, A l'arribar a Tor, hom cau en un poble i comarca de lo més inhospitalari i poc servicial: per la seva situació mig isolats del món, els seus habitants s'han constituït, podríem dir, en un d'aquells comtats independents de l'Edat mitjana de què havem parlat, i fan la seva llei treient la pell al pobre que per allí s'aventura.

En canvi, el camí de la ribera d'Areo és hermosíssim, descansat; la gent, bona i amable; i tot són facilitats pel que va per aquella vall.

Nosaltres serà la que seguirem primer, arribant fins al pic de Sanfons; i després, tornant a l'aiguabarreig, remuntarem la de Tor fins arribar també al mateix pic.

D'Alins a Areo es va en uns tres quarts o una hora. A mig camí es troben les runes d'una bonica capella romànica.

El poble d'Areo està situat a 1,280 m. d'altitud, en un espaiós eixamplament de sa ribera. L'allargada i no gaire alta serra que s'estén en el costat occidental d'aquesta, és la que la separa de la de Cardós. Hi ha en ella diversos colls, d'uns 2,100 a 2,300 m., que permeten passar de la una a l'altra. Al costat est s'alça, sobre mateix del poble i amb vessants de fortíssima pendent, la muntanya de Monteixo, que és l'extrem més avançat del massís que separa les dues branques del Vallferrera: la d'Areo i la de Tor; i que per ésser al mateix temps la que s'aixeca més alt en tot el massís (el seu cim arriba als 2,904 m.) sembla, mirada des d'altres llunyanes serres, com l'orgullosa proa d'un vaixell que avancés ardit pel mig de la Vallferrera. L'extrem oposat d'aquest massís, la part del timó del vaixell, és el pic de Sanfons, l'ascensió del qual anem a ressenyar.

Com per fer-la cal passar la nit en el poble d'Areo, crec convenient fer algunes indicacions respecte als hostals que hi ha en ell. Són dos: i l'anar a parar a l'un o a l'altre, pot també considerar-se com trobar la felicitat o la desgracia.

Al primer que jo vaig anar (per haver cregut a un traginer de

Tirvia que fent camí plegat amb mi, no deixava de dir-me : « — A l'arribar a Areo vagi a casa de la B. que estarà molt bé... No deixi d'anar a casa de la B., cregui'm...»), no diré que vaig sortir de seguida, sinó més bé que me'n van treure. I el que vulgui comprendre, que compregui.

En canvi, el segón, on vaig canviar a les dotze de la nit, és tot lo contrari : net, ben arreglat, i fins amb certs detalls de confort. És conegut pel nom de *Casa Gracia*, i la cura i bon servei que en ell es troba, es deu a cuidar-se'n la que és casada amb el fill de l'amo, la mestra nova del poble, una aranesa molt simpàtica i aixerida.

D'Areo en amunt se segueix la vora esquerra de la ribera, la qual va rodejant el Monteixo, fent una gran corba, de tal manera, que al principi (al sortir del poble) té la direcció sud-nord, i després arriba a agafar l'oest-est.

Aquesta ribera és hermosíssima per tots conceptes. Esplèndids prats, on pasturen ramats de milers de caps; boscos frondosos de bedolls, pins i abets; torrents, que amb gran riquesa d'aigües baixen pel fons d'altres verdes i rients riberes de la regió de la pica d'Estats; i encerclant tot això, un obert panorama d'altres muntanyes a cada banda.

Es va fent camí anant bastant alt sobre el fons de la vall, i a les dues hores s'arriba al pla de Boet, extens ras cobert de pasturatges, i una de les més grans belleses de la vall. Allí es reuneix, generalment, tot el bestiar boví i de tir propietat del poble, i en ell hi ha una bona cabana de pastors.

D'aquest pla al port del mateix nom, que és un dels de més tràfec per a anar a França, s'hi pot anar sobradament en una hora i mitja.

El pic de Sanfons i regió lacustre que l'envolta, queden molt més a la dreta que aquest port, així és que a la mitja hora de deixar el pla de Boet s'ha de abandonar el marcat camí del port i dirigir-se cap al sud-est, a la ubaga clotada o circ que allí s'obre. Aquest últim troç del camí del port, des del pla en amunt, és ja pel mig d'una comarca de grisa roca granítica, en la que s'aixequen solitaris alguns abets. Pot ja, des del pla, deixar-se el camí; i anant llavors per la banda oposada de la ribera (el camí va pel marge dret) es va pujant suaument per altres pasturatges i rasos encatifats de verda i fresca herba.

S'entra, finalment, en mig del circ de Sanfons.

La disposició en circs és molt comú en tota aquesta regió del Pireneu. Unes vegades són verds i frondosos, formats en el fons de les valls, com el que es troba abans d'arribar a la regió de Certescans, de

què havem parlat en l'anterior itinerari; i altres són adalt de les serres rocoses, com aquest i molts més que hi ha cap a la pica d'Estats.

Les muntanyes que enclouen i pics que coronen el de Sanfons (aquest és el nom que donem al circ, però igualment podria portar el de qualsevol dels altres pics que anem a citar) són, anant d'esquerra a dreta : el pic de Lavans, el primer després del port de Boet; l'isolat i originalíssim de forma pic de Medecourbe, que arriba als 2,900 metres i recorda algunes de les cilíndriques roques del nostre Montserrat; el pic Entravesado, partió d'aigües i fita fronterera de tres estats : Espanya, França i Andorra; el pic de Vallagua, el de Sanfons i el d'Escorbes. En aquest últim termina el circ propiament dit, i la línia de crestes segueix recta la direcció oest, formant la divisòria d'aigües amb la vall de Tor, i terminant sobtament en el Monteixo.

En el centre del circ hi ha dos estanys, coneguts per la gent del país pel nom de estanys de Vallagua. El més baix és d'una aigua d'un blau hermosíssim, tranquil·la i quieta, que serveix de mirall a les roques i congestes que l'envolten. Ha de tenir molt poca profunditat, perquè es transparenta el seu fons fins bastant endintre. L'altre està al peu mateix dels pics de Vallagua i Sanfons. No és tan bonic de color i aspecte com el seu germà. Des d'ell al pic de Sanfons es pot pujar en uns tres quarts d'hora, atravesant bastantes congestes; l'última, molt llarga, pendent, i a molta altura sobre l'estany, ço que fa que sigui aquell un pas d'una mica d'emoció.

A l'anar pujant, la vista va dominant els dos estanys i cercle de cims que els rodegen, d'entre els quals es destaca sempre, per la seva especial forma, el pic de Medecourbe.

El panorama total, des de lo alt del Sanfons, el descriurem al terminar l'itinerari de la ribera de Tor, pel que també es pot pujar a aquest pic.

Tornem, doncs, a la confluència de les dues riberes d'Areo i Tor.

Queden, aquestes, separades al seu començament per un alt i rocós contrafort del Monteixo; contrafort que avança, sense perdre altura, fins al vèrtex mateix, on s'ajunten les aigües, deixant caure allí, a plom, llurs verticals parets. Del costat de la ribera d'Areo no es forma cap engorjat, puix l'altra vora d'ella és ampla i de suau pendent. En canvi, en la de Tor, origina això un estretíssim i llarg congost, on no queda gairebé lloc per a l'aigua.

Conseqüència d'aquesta disposició del terreny, és (i aquí comencen les penalitats d'anar per aquest camí) que per seguir la ribera de Tor, lo primer que s'ha de fer es *no seguir-la*, sinó anar un bon troç enllà, per la d'Areo, fins trobar a la dreta un corriol (no mereix altre nom).

PICA D'ESTATS, DES DE LA RIBERA DE CERTESCANS

p. 175

ESTANY NAHORTE

p. 175

PIC I ESTANY DE CERTESCANS

ESTANY PETIT DE VALLAGUA

p. 182

VALLFERRERA DE TOR

p. 184

que, redreçant-se de sobte amb interminables zigues-zagues, s'enlaira i guanya la part alta del contrafort citat.

Va planejant-se per dalt d'ell en artificial i perillosa cornisa, tenint als peus i a molta profunditat l'engorjat de la terrible ribera de Tor, fins al lloc en què, obriat-se aquest una mica, es presenta el poblet de Noris, al que s'ha de baixar perdent tota l'altura que havíem guanyat.

Al arribar a Noris tampoc es pot seguir el riu, que fa una rapidíssima corba, rodejant, engorjat, un altre contrafort que devalla també del Monteixo. S'ha de tornar a pujar amb altres fatigoses esses i més esses; i a l'ésser adalt, tornar a baixar per camins penjats materialment de la roca.

Encara s'ha de repetir aquesta broma una vegada més, i després de dues hores i mitja de tal patir, s'eixampla per fi una mica la ribera, i es pot anar seguint l'aigua. És l'únic troç agradable i bonic del camí.

S'atravessen uns espessíssims boscos de pins que cobreixen moltes hectàrees de muntanya, els quals, juntament amb els minerals de ferro, són ço que més anomenada ha donat a la Vallferrera; i anant sempre en direcció est, s'arriba, finalment, al poble de Tor. No té, aquest, més que uns 80 habitants, però, malgrat això, no està agregat a cap altre, i constitueix ell sol un districte municipal. Es comprèn sigui així, per lo isolat que queda de tots els demés, gracies als seus camins de cabres. No hi ha hostel; i la vegada que jo hi vaig ésser em varen portar a casa del com si diguéssim *cacique* del poble; el qual, si bé em va rebre amb olímpica indiferència, en canvi em va cobrar, per dormir, esmorzar i dinar, 16 pessetes!

Vaig quedar tan agradablement sorprès, que em vaig jurar a mi mateix allò que també es va jurar aquell bisbe de la Seu d'Urgell, al qual van portar pel poble d'Os cap aquí:

— De hoy en adelante, ni más Osos ni más Toros.

En el poble no hi ha més que dues classes d'habitants: carabiners i contrabandistes; i lo més notable és que uns i altres no es guarden de res. Mentre estava a taula, sentia que un carabiner deia, per exemple:

— *Sí; el otro día, cuando pasastes tu aquellas mulas por Setoria, por un poco no te doy un disgusto, porque estaba yo muy cerca de allí.*

I diu l'indígena del poble:

— Quan sàpiga estigueu per Boet, tinc de portar tants kilos de tabaco des d'Andorra.

Jo no he pogut comprendre encara aquesta ingenuïtat...

Per anar de Tor al pic de Sanfons, el camí més indicat és pujar primer al port Negre, frontera d'Andorra, i de allí anar carenejant fins arribar al pic.

La pujada al port és molt ràpida i cansada. Ja gairebé no hi ha ribera (el poble està a 1,700 m.) Es passen alguns boscos d'abets, un dels quals estava, quan jo hi vaig anar, mig destruït per les allaus caigudes durant la primavera.

Des del port es domina tota la Vallferrera i els esplèndids boscos que cobreixen els vessants de llurs muntanyes. La vista cap a Andorra també és extensa; mostrant-se en distints termes totes ses paral·leles valls, que baixen en direcció sud a cercar el Segre.

La carena, des del port Negre al pic de Sanfons, és una llarga cresta de grans roques, bastant separades i, sobretot, fent molta pujada; essent això el que la fa més difícil de seguir. A mesura que es va pujant, va treient el cap el massís de Estats, tot coronat de neu.

S'arriba, per últim, al cim, que ben bé no forma tal cim, sinó que és la mateixa cresta que ja no fa més pujada i permaneceix horitzontal durant uns 200 o 250 metres.

La vista, des de dalt, és molt dilatada en tots sentits.

Cap al sud, i a l'altra banda del port Negre, es desenrotlla en tota sa extensió l'alta serra de Setoria i Salorie, que separa la Vallferrera de Tor de la vall del Balira inferior. A l'est es dominen totes les altes valls d'Andorra, veient-se al lluny els massius de Maranges i Carlit. A l'oest, i en primer terme, arrenca del pic l'alta carena que separa les dues Vallferreres i termina en el pic de Monteixo.

Però en el panorama és més hermós, és cap al nord i nord-oest: en primer terme el circ de Sanfons, que ja havem descrit, amb els dos estanys de Vallagua al peu i al mig; més lluny, l'ample i obert port de Boet; enllà d'aquest, i alçant-se amb valentia d'un a l'altre dels seus contraforts, fins alcançar la gegantesca alçaria de 3,140 metres, tot el majestuós massís de la pica d'Estats; finalment, molt més lluny i a l'esquerra els massius de Certescans i Montroig ressenyats en els anteriors itineraris.

Amb la descripció de les últimes riberes queda terminada la ràpida visita que havem fet, per mitjà d'aquestes ressenyes, a la deliciosa comarca del Pireneu del Pallars.

Altres valls i serres secundaries hi ha en ella que segurament tenen moltes belleses que mostrar a l'excursionista, com són: la de Sarroca, la de Llesuy, la de Montgarri, la de Santa Magdalena, etc.,

però les que havem vist són com les arteries principals del sistema orogràfic i hidrogràfic de la comarca.

Respecte dels quatre massius pirenenics que he parlat, si bé no tinc la pretensió, ni molt menys, que en cap d'ells sigui la meua la primera ascensió (en alguns hi ha torres de pedres per les triangulacions geodèsiques), crec que fins ara eren gairebé desconeguts dels excursionistes pirenenics, especialment dels espanyols; per tant, crec tenir la innocent, però legítima, satisfacció d'haver-los mig descoberts, si se'm permet l'expressió; desitjant sigui això motiu perquè d'aquí en endavant siguin fruïdes llurs belleses per tots els enamorats de la muntanya.

Tots quatre tenen un caràcter ben diferent. El més occidental, el de Subenulls, per lo ferèstec, trencat i escarpat, mostra ben bé la seva proximitat als Pireneus centrals de Ribagorça i les Maleïdes. El de Montroig es caracteritza per lo isolat que queda entre grans planes i amplíssimes valls. El de Certescans sembla veritablement un recó de Suïssa; en ell s'enclouen un conjunt admirable de belleses d'alta muntanya. I, finalment, el de Sanfons, encara que molt trencat també i escarpat, sembla que no tingui mala intenció; té un no sé què de suavitat i dolcesa que anuncia el començament dels Pireneus Orientals, dels Pireneus que han de morir en les platges del lluminós Mediterrani.

ANTONI BARRIE

Memoria

llegida pel senyor Secretari de la Secció de Fotografia, en la sessió de Junta general ordinària celebrada el dia 21 de juny del corrent any 1917

SENYORS :

DE ben profitós podem qualificar el curs que finim, si examinem detingudament l'activitat desplegada per aquesta Secció sota tots els conceptes; puix, a més de les excursions i visites realitzades, les conferències, sessions de projeccions extraordinàries celebrades, i la serie d'interessants exposicions portades a cap, ho demostra ben clarament també el nombre de socis que constitueix aquesta Secció, que és, actualment, de 216,

o sigui un augment, durant el curs, de 52 socis, si el comparem amb l'any anterior, la qual cosa confirma que hi ha vida, i fa augurar que aquesta nova saba que ve a enfortir-nos donarà, al seu temps, bons fruits, perquè si l'excursionisme per sí sol té ja la virtut d'agermanar-nos, quant més fent-ho guiats pel mateix art.

Encara que tots sabeu ja els llocs recorreguts i visitats durant el present curs, per les fulles publicades mensualment, permeteu-me que us els recordi novament, encara que sigui tant sols per a donar compliment a un costum que considero com una disposició reglamentaria; són aquests, els següents:

NOVEMBRE DE 1916. *Dia 12.* — Excursió a Capellades, Sant Pere Sacarrera, Sant Joan de Conilles, Castell de Mediona, Sant Quintí de Mediona, Sant Pere de Riudeviltles i Sant Sadurní d'Anoia.

Dia 26. — A Vich, visitant el Museu i altres llocs d'aquella ciutat.

DESEMBRE. *Dia 8.* — Visita a la casa-exposició d'antiguitats La Basílica, d'aquesta ciutat.

GENER DE 1917. *Dia 7.* — Excursió al Monestir de Sant Benet de Bages.

Dia 14. — A Sant Cugat del Vallès, Valldoreix i Les Planes.

Dia 28. — A Ripoll.

FEBRER. *Dies 1-8.* — Excursions a Ribes i a Camprodon amb motiu de celebrar-se el novè any de Sports d'hivern organitzats per la Secció de Sports de Muntanya.

Dia 25. — A Mongat, Tiana, Alella, Coll de Font de Sera, Coll de Clau, Teià i Masnou.

MARÇ. *Dia 4.* — Visita a la Casa Llotja d'aquesta ciutat.

Dia 11. — Excursió a les riberes del riu Besòs, des de Mollet fins a Moncada.

Dia 19. — Al Reial Monestir de Santes Creus.

Dia 25. — A Igualada, Sant Genís, Ermita de la Sala, Jorba i Odena.

ABRIL. *Dia 15.* — Visita al Museu Diocesà del Seminari Conciliar d'aquesta ciutat.

Dia 28. — Excursió a Manlleu, La Gleva, Vinyoles, Conangell i Sant Feliu de Torelló.

MAG. *Dia 6.* — Excursió a Santa Coloma i Sant Martí de Centelles, Sant Miquel Sesperxes, Serra de Bertí, Grau de Montmany, i pel sot del Bach fins a Figaró.

Dia 13. — Visita a la Torre Pinós que D. Enric de Sarriera i de Vilallonga, Marquès de Barberà i de la Manresana, posseeix en la part alta de Badalona.

Dia 20. — Excursió a Vich, Sant Julià de Vilatorrada, Vilalleons, Puiglagulla, Santa Eugènia de Berga i retorn a Vich.

Dies 27 i 28. — A Bagur, Palafrugell, Far de Sant Sebastià, Llafranch, Calella i Palamós.

JUNY. *Dia 3.* — Visita a l'Institut d'Estudis Catalans i Diputació Provincial de Barcelona, instal·lats en el Palau de la Generalitat de Catalunya d'aquesta ciutat.

Dia 10. — Excursió a La Batlloria, Montnegre, Fuirosos i Breda, i

Dia 17. — A Vilafranca i Sant Martí Sarroca.

La majoria d'elles resultaren ben concorregudes per cert.

Referint-me a les sessions de projeccions que s'han vingut celebrant setmanalment, haig de fer especial menció de les que amb caràcter extraordinari ens dedicà el Dr. D. Rafel Degollada, els dies 4 i 18 de gener últim, sobre una excursió des de Camprodón a Ull de Ter, Nuria, Puigcerdà, Andorra, Seu d'Urgell i Caldes de Bohí; així com també les de D. Carles Fargas i D. Enric Vilaseca, que tingueren lloc els dies 10 de maig prop-passat i 14 de juny corrent respectivament, presentant cada u d'ells un recull de llurs millors obres. De totes aquestes sessions en quedaren ben complaguts els que tingueren el gust d'assistir-hi, com ho demostraren els espontanis i merescuts aplaudiments que durant les vetllades se'ls tributà.

L'èxit assolit el dia 18 de juny de l'any 1915, amb la que podríem dir-ne festa dels colors, s'ha reproduït amb la celebració d'una segona sessió de projeccions que tingué lloc el dia 24 de maig prop-passat, presentant-nos els socis d'aquesta Secció una abundosa i escollida col·lecció d'autocromes avalorada enguany amb l'estudi microgràfic de les roques magistralment escudrinyades i reproduïdes en plaques de color, molt educatives i belles, pel Rvnd. Dr. Marià Faura en els seus pacientíssims estudis del Laboratori de Geologia, i explicant l'il·lustrat geòleg, amb la senzillesa i sapiència que el distingeixen, els treballs preliminars i les experimentacions fetes, que tan bons i definitius fruits han donat.

En res va desmerèixer la festa en la part corresponent a repro-

ducció dels paisatges i figures que preluà l'exhibició científica.

En nom de la Secció de Fotografia, D. Carles Fargas recorda, d'una manera breu, els antecedents i els obstacles insuperables que s'han produït per la fabricació de les plaques autocromes a causa de les anormals circumstancies perquè estan passant llurs productors, i va presentar les envejables qualitats dels nostres consocis que amb tant d'encert laboren en la moderna conquesta fotogràfica.

Durant més d'una hora passaren per la pantalla de projecció brillants quadros de color, ara d'alegres paisatges, ara d'esplèndids jardins, d'històrics monuments, o de llunyanes terres.

Els autors autocromistes Srs. Francesc Blasi, Carles Fargas, Rvnd. Dr. Marià Faura, Enric Mallat, Joà Massó, Joà Nonell, Dr. Francesc X. Parés, Gaspar Sala, Víctor Serra i Guillem Truniger, reberen, a l'acabar, l'expressiu homenatge d'inacabables aplaudiments; essent de desitjar que pugui repetir-se més sovint tan bella festa, que a l'ensens resultà una veritable manifestació d'art.

També el capítol de conferencies ha contribuït enguany a donar compliment als nostres propòsits, havent pogut escoltar les que sobre Fotografia d'Art donà D. Josep M.^a Cò de Triola els dies 15 de febrer i 1.^r i 15 de març últims, desenrotllant respectivament, els temes *Els conceptes d'Art*, *L'Art en Fotografia* i *Dades a tenir en compte per a produir fotografies d'Art*, que despertaren el natural interès i merescueren l'atenció de l'auditori.

No puc seguir aquesta modesta Memoria sense donar també una importancia especial a la inauguració del nou Saló d'Exposicions que, per iniciativa d'aquesta Secció i sota la seva cura, ha creat el CENTRE, el qual, mercès a les facilitats prestades pel nostre apreciat company D. Narcís Cuyàs, havem pogut oferir-lo als nostres consocis molt abans del que podíem esperar. L'acte inaugural tingué lloc, amb la solemnitat deguda, el dia 7 de desembre últim amb l'obertura de l'Exposició-concurs de fotografies que, per a ésser publicades en les làmines artístiques del BUTLLETÍ durant el corrent any 1917, organitzà aquesta Secció entre els seus socis, la qual constituí un èxit sota tots conceptes, puix a més d'ésser nodridíssima quant a la concurrència d'obres, que formà un conjunt de 155, eren gairebé totes elles ben hermoses; resultant elegides per majoria de vots les següents:

43. *Claustre del Monestir de Sant Benet de Bages*, de D. Carles Fargas.

82. *Santuari de Sant Marsal i Les Agudes*, del que sotaescriu.

37. *Claustre de la Seu de Girona*, dels Srs. Martí i Lluís Botey.
 33. *Estany major de Buixets*, de D. Antoni Barrie.
 121. *Esglesia de Llanàs*, de D. Alfred Bosch.
 127. *Relleu votiu de Cadaqués*, de D. Enric Llorens.
 93. *Costes de Santa Cristina*, de D. Lluís G. Olivella.
 16. *Estanys Rodó i Llonc de Colomé*s, de D. Josep M.^a Cò de

- Triola.
 112. *Pont de Besalú*, de D. Joàn Nonell.
 106. *Vall de Ribes*, de D. Gaspar Sala.
 91. *Riu Segre i La Tosa d'Alp*, del Dr. Rafel Degollada.
 119. *Pic dels Encantats i Estany de Sant Maurici*, de D. Joaquim Morelló.

de les quals ja en tenim gairebé la meitat de publicades.

Seguidament a aquesta, s'inaugurà, el dia 25 de gener, l'Exposició d'obres originals del soci d'aquesta Secció D. Joaquim Guitert, dedicada únicament i exclusivament al Reial Monestir de Poblet, constituint una interessant col·lecció documental de detalls, la majoria dels quals havien restat fins ara completament inèdits i fins desconeguts.

Seguí, després, la que s'inaugurà el dia 2 de març, referent als Sports d'Hivern, organitzats per la Secció de Sports de Muntanya i celebrats enguany a Ribes i a Camprodon, que resultà també ben interessant, constituint una extensa informació gràfica de tots els actes i episodis ocorreguts amb motiu d'aquelles agradoses curses.

A continuació s'inaugurà la del notable aficionat i consoci D. Enric Llorens, qui tant ben acostumats ens té per la cura amb què presenta sempre ses produccions; la seva col·lecció de Santa Maria de l'Estany, motiu de l'exposició, fou una prova més del delicat treball que es distingia en totes les obres.

No menys important resultà la que s'inaugurà el dia 10 de maig, del conegut ja en aquesta mena de treballs, D. Carles Fargas, qui, en la forma que ell sab fer-ho, presentà i demostrà ses bones disposicions d'artista, per la diversitat de mitjans de què es valgué, puix a més dels procediments fotogràfics en què estaven basades totes ses obres, eren completades en sa majoria amb la intervenció del dibuix, que les feia doblement interessants.

Tanca aquest curs la que s'inaugurà el dia 14 del corrent, i que podem admirar encara, deguda al no menys hàbil consoci D. Enric Vilaseca, dedicada en sa totalitat a la interessant i respectuosa Seu d'aquesta ciutat, donant dit senyor prova dels coneixements que té

d'aquest per ell gens difícil art, com ho demostra la bella col·lecció que ens ha presentat.

Lo mateix als que han pres part en les exposicions de caràcter col·lectiu, com als que ho han fet individualment, a tots l'enhorabona per les moltes i merescudes felicitacions de què han estat objecte, desitjant els serveixin de coratge per a l'esdevenidor.

També en el present curs no ha deixat d'enriquir-se i augmentar l'arxiu fotogràfic del CENTRE amb l'adquisició feta a D. Adolf Zerkowitz d'alguns positius de la muntanya de Montserrat, i a altres diversos consocis sobre el Pireneu; però, d'una manera especial, pel valuós donatiu que ens féu D. Joaquim Morelló de tota la col·lecció que serví per a il·lustrar ses interessants conferències sobre Roma. Rebi el Sr. Morelló el nostre major agraïment.

També tinc el gust de participar-vos que s'ha establert el canvi entre el BUTLLETÍ DEL CENTRE i *El Progrés Fotogràfic de Milán* i el *Diari Fotogràfic* de la Reial Societat Fotogràfica de Londres, ambdúes revistes de caràcter merament fotogràfic.

Havem de donar les més corals mercès al nostre bon amic i consoci D. Joànonell, qui, com sempre, ha continuat prestant el seu desinteressat apoi a la Secció, i perquè res manqui, haig de donar-vos també compte de dos donatius en metàl·lic, un de 50 pessetes i altre de 25, deixant a criteri de la Junta la seva inversió, sentint no poder fer constar els noms d'aquests dos senyors, perquè, per expressa voluntat dels interessats així ens ha estat pregat, les quals quantitats foren confiades a D. Lluís G. Olivella com a vocal més antic de l'actual Junta, per no existir en ella el càrrec de tresorer.

I per a acabar, consti per ells el nostre major agraïment, així com també a tots vosaltres, per la decidida cooperació que ens haveu dispensat en tota ocasió i que ha contribuït principalment a aconseguir l'estat acreixent en què es troba actualment aquesta Secció.

He dit.

MANUEL RIERA BOADA

L'Oracionaire popular

(Continuació)

ORACIÓ

Verge està en cambreta
 fent devota oració;
 los jueus n'hi fan passada
 sense demanar-hi perdó.
 Verge en plora, Verge en plora,
 Verge en té un gran desconsol;
 ja en pregunta a les veïnes
 si han vist passâ a Jesús.
 — Jesús per qui ha passat
 tot llagat i desfigurat;
 jo no sé si era ell,
 de llàstima que en so presa.
 Amb un drap lo só aixugat;
 veieu si n'era cosa semblança,
 que la cara n'hi ha quedat pintada.
 Verònica ets sagrada,
 i amb vós, ventre original;
 guardeu-nos de mort sobtada,
 que és morí en pecat mortal.

ORACIÓ

Senyor, deu-me la benedicció
 de mos pecats,
 perquè tota la meva vida
 vos so ofès i agraviat.
 Vós, que sou un Déu de pietat,
 un Déu de misericordia,
 aquesta vos suplica
 un medi de Cristo
 d'una salvació,
 d'esperança i caritat
 per alcançar-la; vui morir

per no ofendreu's més;
 a gosar-vos i amar-vos
 eternament en el cel.
 Oh Jesús meu,
 que moríreu per a mi,
 recordeu-vos de la vostra mort;
 i a l'hora de la mia mort,
 de veure mon esperit,
 concediu-me la gracia:
 feu que jo mori en vostra amor. Amén.

ORACIÓ

Nostre Senyor, quan es va llevar,
 amb la mà dreta es va senyar,
 nou i deu va batejar.

— Què és, això?

— Corretjeta dada.

— Qui li ha posada?

— Sant Bartomeu.

— Pere, Pere, vine aquí.

— No sabs el que et vull dí.

Obra les portes del cel,
 tanca bé les de l'infern.

Què fa aquí aquest albat?

No té culpa ni pecat.

Gloriosa Santa Rosa,
 cada punt n'hi va una rosa.

VARIANT

Nostre Senyô, al dematí es va llevar:
 amb la mà dreta es va senyar,
 amb l'esquerra es va calçar,
 nou altars va visitar
 nou Maríes hi trobà.

— Nou Maríes, què feu aquí?

— Visitem al Fill de Déu.

Quin nom li posarem?

— Nom sobre nom:

Salvador de tot lo món.

Crònica del Centre

JUNY DE 1917

EXCURSIONS I VISITES

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Un bon nombre de socis d'aquesta Secció efectuaren, el dia 3, una visita al Palau de la Generalitat, on hi ha instal·lada la Mancomunitat de Catalunya, Diputació Provincial i la Biblioteca de Catalunya.

El dia 10 realitzaren una excursió a La Batlloria, Montnegre, Fuirosos i Breda, tancant les excursions del present curs amb la que feren el dia 17 a Vilafranca i Sant Martí de Sarroca.

CONFERENCIES

Dia 1. El Sr. D. Ignasi Soler i Escofet donà una conferència sobre una *Excursió a Sant Joan de l'Herm, la Vall d'Aràn i La Renclusa*.

Dia 8. Conferència a càrrec del Rvnd. Dr. Marià Faura, qui féu la descripció d'una *Excursió per les valls altes de l'Éssera, Gistain i Bielsa*.

Dies 15 i 22. El Sr. D. Joaquim Folch donà en aquests dos dies una *Conferència sobre la vall de Bielsa, ascensió i devallada del Mont-Perdut, i vall d'Ordessa, projectat Parc Nacional*.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA

Durant els dilluns, el Sr. D. Pelegrí Casades donà les últimes converses d'Arqueologia bisantina del present curs, tractant dels iveris díptics.

VETLLADA NECROLÒGICA

En el dia 13, tingué lloc la vetllada necrològica en honor de D. Ramón Picó i Campamar, D. Salvador Sanpere i Miquel i D. Josep Fiter Inglès.

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES

A les deu de la nit del dia 14 s'inaugurà, en el local destinat a aquest efecte, una interessantíssima exposició de fotografies de la Seu de Barcelona, originals del soci de la Secció de Fotografia D. Enric Vilaseca, que ha cridat en gran manera l'atenció per la novetat dels assumptes que exposà en la mateixa.

DONATIUS PER A LA BIBLIOTECA

De D. Josep F. Zabala, un volum intítulat *Gredos*. — De l'Institut de Ciències : *Teoria de la Representació conforme*. — De l'Associació Protectora

de l'Ensenyança Catalana, la Memòria de l'any MCMXVI. — De D. Francisco Albó i Martí, *La qüestió de les aigües de Lanós*. — De la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, *Guia de les instal·lacions i serveis a càrrec de la Junta, i instruccions als recol·lectors d'aus*. — Dels Doctors C. Comas i A. Prió, un treball sobre *Enorme tumor angiomaso de la cara, curado con la roentgenoterapia*.

Noves

PELS NOSTRES MONUMENTS. — Havent tingut notícies que l'Ajuntament de Centelles tractava d'enderrocar el portal antic d'aquella vila, el CENTRE EXCURSIONISTA s'ha apressurat a oficiar-li interessant la seva conservació.

CONCURS FOTOGRÀFIC. — El Foment Excursionista de la vila de Tossa celebrarà el dia 15 del pròxim mes d'agost, un concurs fotogràfic amb oferiment de valuosos premis. Ço que es posa en coneixement de tots els nostres consocis que hi vulguin concórrer.

NOU CAMÍ. — S'ha nomenat una Ponència, composta pels senyors President, Vice-president i D. Cèsar A. Torras, perquè gestioni, prop de la Mancomunitat de Catalunya, la ràpida construcció del camí de ferradura des de Dallò a Ull de Ter per les gorges del Freser.

PROPAGANDA PELS REFUGIS. — Es fa activa propaganda dels refugis, al qual objecte s'han escampat uns cartells anunciadors de l'apertura d'Ull de Ter.

També s'estàn ultimant uns itineraris rublerts de dades per a facilitar a l'excursionista tota mena de detalls, a fi que li sigui fàcil l'ascensió a tant interessant lloc.

PREUS DELS TRAGINERS. — Va oficiar-se als Ajuntaments de Camprodon, Ribes i Queralps perquè ens indiquessin, d'una manera fixa, els preus dels traginers per a l'excursió a Nuria i a Ull de Ter; havent contestat els dos últims, acompanyant una nota, la qual estarà exposada a la taula d'anuncis del CENTRE per a coneixement de tots els excursionistes que els pugui interessar.

PER A L'ARXIU FOTOGRÀFIC. — Degut a lo interessants que resulten les exposicions de fotografies organitzades per la propia Secció al salonet del CENTRE, la Junta directiva ha pres l'acord d'adquirir de cada una d'elles totes aquelles proves que puguin interessar, enriquint així el nostre arxiu gràfic en formació.

DONATIU. — D. Josep Quatre Casas, farmacèutic de Camprodon, altra vegada s'ha ofert al CENTRE per a provisionar el botiquí existent al xalet-refugi

d'Ull de Ter. No és la primera vegada que dit senyor fa tal desprendiment, pel que el CENTRE li resta agraït.

JUNTA GENERAL. — El dia 27 es reuní, al Saló d'actes, la Junta general ordinària de caràcter reglamentari. Ocupava la presidència el Sr. Maspons, per no haver-hi pogut assistir el Sr. Massó Torrents.

Una vegada aprovada l'acte i l'estat de comptes sense incidents, es procedí a l'elecció de nous càrrecs, que eren els de President, Tresorer, Secretari segon, i tres Vocals. Resultant elegits per majoria: *President*, D. Jaume Massó Torrents (reelegit); *Tresorer*, D. Gabriel Roig (reelegit); *Secretari segon*, D. Ramón d'Alós; i *Vocals*, els Srs. D. Lluís Madrenys, D. Lluís Nicolau i D. Josep M.ª Soler i Coll, els quals foren proclamats per la Presidència, aixecant-se la sessió després d'ésser escoltats els socis assistents i de breus paraules del Sr. Maspons.

APERTURA D'ULL DE TER. — Com de costum, el dia 15 del pròxim juliol tindrà lloc l'apertura del xalet-refugi que el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA poseeix al circ d'Ull de Ter. Desitjosa la Junta directiva de subsanar algunes deficiències observades en anys anteriors, ha fet un estudi del contracte, al qual efecte ha imposat algunes condicions encaminades a la bona marxa i rendiment del mateix.

Per a poder corregir els defectes que hi puguin haver es prega a tots els excursionistes, socis i no socis, se serveixin depositar totes les reclamacions que reguin convenients al bussó que hi haurà instal·lat al propi xalet.

També s'ha procurat que les condicions de netedat no deixin res que desitjar, pel que s'ha emblanquinat l'interior i refet els matalassos, així com moltes altres millores.

NECROLOGIA. — Mn. Eudald Batlle morí, el 27 de març, a Urtj (Cerdanya), d'on era rector. El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA dedica un record al savi i empenedor encarregat del santuari de Nuria, l'engrandiment del qual procurà amb tota sa empenta durant els vint anys que portà l'administració de l'esmentat santuari pireneic. Les reformes i millores, fetes unes i projectades les altres per Mn. Eudald (q. e. p. d.), han estat el començament de les noves orientacions de restauració i engrandiment per les que avui camina Nuria a l'impuls i esforç del bisbe restaurador, Excm. Dr. Benlloch.

Nuria, doncs, guardarà entre les pedres de sa monumental església, el nom de Mn. Eudald, mentre el CENTRE beneirà sa memòria, gravada en les pàgines del nostre BUTLLETÍ, i més encara, en el cor dels fervents turistes de la nostra muntanya catalana i aimants de la Regina del nostre Pireneu.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JUNY DE 1917

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA	MÍNIMA ABSOLUTA	MITGES MENSUALS	
8 matí	4 tarda	en 24 hores	en 24 hores	A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
16°9	18°86	29° (dia 28)	5° (dia 1)	8 matí	4 tarda
				681.74 mm.	680.76 mm.
Oscil·lació extrema mensual 24°		MITGES MENSUALS		A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
Variació màxima diurna (dies 1, 15) 20°		23°	10.01	mm.	mm.
				Màxima (dia 2 t.) . 767.8 mm.	
				Mínima (dia 19 t.) . 753.6	
				Oscil·lació extrema 14.2	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRÍA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	
Termòmetre sec	16°9	18°86	Total d'aigua caiguda en el mes. 85'9 mm.
Termòmetre moll	13°93	15°	Dia de major caiguda (dia 20) . . . 19'5 »
Humitat (percentatge)	69.	65.	Intensitat per dia de pluja i neu . . . 7'1 »
Dies de saturació	—	—	Vent dominant en els dies de pluja: NE.

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	5	2	Mitja mensual diària 53.45 k.	
N.	—	1		
NE.	15	12		Màxima absoluta (dia 21) 97.80 k.
SE.	2	—		Recorregut total en el mes 1,603.50 k.
S.	5	9		
SW.	2	1		
W.	—	1		
NW.	1	4		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8m.	4 t.	8 matí	4 tarda
Serens	7	—	Pluja 12	Cirrus	5	3	8 matí	4 tarda
Nuvolosos	13	16	Boira 5	Nimbus	4	4		
Coberts	10	14		Cumulus	4	7		
							5 76	7 66

NOTES. — Arc de Sant Martí a les quatre de la tarda del dia 19. — Tronades en els dies 16, 19, 26 i 28. Tempestat en el dia 30.

Les anotacions diàries han estat preses per l'H.º Pablo i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Clixé d'Alfred Bosch.

ESGLÉSIA DE LLANÀS (COMARCA DE CAMPRODON - GERONA)